

SYKEONLU THEODOROS'UN HAYAT HİKAYESİ IŞIĞINDA BİZANS'IN ANADOLU KIRSALINDA DİNİ HAYAT (VI – VII. Yüzyıl)

Hasan AKYOL*

ÖZ

VI. ve VII. yüzyıl Anadolu şehirleri hakkında bilgi veren kaynakların kısıtlı olması yanında Anadolu kırsalı hakkında kaynak da hemen hemen yoktur. Aziz Theodoros'un (ö.613) hagiografisi, muhtevastındaki olaylar anlatısından anlaşıldığı kadarıyla VII. yüzyıl ortalarında tamamlanmış olmalıdır. Anadolu'nun o dönem şehirleri, toponimisi, topografyası, siyasi ve sosyo-kültürel geçmişi hakkında kıymetli bilgiler veren bu eser, batıda birçok çalışmaya konu olmuşken ülkemizde henüz hak ettiği ilgiyi görmemiştir. Nitekim Fransız bilim insanı Festugiére tarafından Yunanca özgün metni ile birlikte neşredilen hagiografi, Anadolu'nun Bizans egemenliği altında bulunduğu VI. ve VII. yüzyılları açısından ana kaynak niteliği taşımaktadır. Hagiografi, Theodoros'un mucizelerini içermektedir ve bu mucizelerin sonraki nesillere duyurulması amacıyla yazılmıştır. Eserde Anadolu insanının o dönemlerdeki inanç ve düşünce dünyası da yansıtılmıştır. Azizler kültü, ikonalara duyulan derin saygı, dönemin kilise hiyerarşisi, dinî gruplar, kutsal günler ve bayramlar bu çerçevede örnek gösterilebilir. Bu makalenin amacı, Theodoros'un hagiografisindeki verilerden hareketle, kırsal bir yerleşim olan Sykeon merkez olmak üzere VI. ve VII. yüzyıl Bizans Anadolu'sunda yaşayan halkın inanç dünyasını ortaya koymaktır. Bu kapsamda çalışmamızda, dönemin yaygın dinî grupları, dindarlığın önemi, kutsallığın menşei ve meşrulaştırılma yolları, Aziz Georgios (Aya Yorgi) kültü özelinde Azizler kültü, manastır-kilise çekişmesi, ikonaların işlevi, büyü ve büyücülük, kutsal günler ve dönem insanının pagan dünyaya bakışı konuları işlenmeye çalışılmıştır. Makalede hagiografinin A.J.Festugiére tarafından yayımlanan Yunanca neşri esas alınmış ve Elizabeth Dawes tarafından hazırlanmış kısmî İngilizce çevirisi ile J.L. Mattei'nin yayımladığı Fransızca çeviriden de kısmen faydalanılmıştır. Theodoros'un hagiografisinde geçen dinî hayat ile ilgili veriler, dönem kaynakları ve telif eserler ile mukayese edilerek sunulmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Theodoros, Bizans, Anadolu, Aziz kültü, Hagiografi

RELIGIOUS LIFE IN THE ANATOLIAN RURALNESS OF BYZANTINE IN THE LIGHT OF THE LIFE STORY OF THEODOROS OF SYKEON (6th – 7th Century)

ABSTRACT

Besides the limited resources providing information about the Anatolian cities of the 6th and 7th century, there are almost no resources about the Anatolian countryside. The hagiography of St. Theodore (d.613), as understood from the narrative of events in its content, It must have been completed in the middle of the 7th century. While this work, which provides valuable information about the cities, toponymy, topography, political and socio-cultural history of Anatolia at that time, has been the subject of many studies in the West, it has not yet received the attention it deserves in our country. As a matter of fact, the hagiography, published with its original text in Greek by the French scientist Festugiére, is the main source for the 6th and 7th centuries, when Anatolia was under Byzantine rule. Hagiography contains the miracles of Theodore and was written to announce these miracles to the next generations. The work also reflects the beliefs and thoughts of the Anatolian people at that time. The cult of saints, deep respect for icons, the church hierarchy of the period, religious groups, holy days and holidays can be given as examples in this context. The aim of this article is to reveal the world of beliefs of the people living in Byzantine Anatolia in the 6th and 7th centuries, with Sykeon as the center, a rural settlement, based on the data in Theodoros' hagiography. In

Araştırma Makalesi

Makale Gönderim Tarihi: 31.10.2023; Yayına Kabul Tarihi: 5.12.2023

* Doç. Dr., Manisa Celal Bayar Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Orta Çağ Tarihi A.B.D. Öğretim Üyesi, MANİSA, ORCID: 0000-0002-3061-3567., hasan.akyol@cbu.edu.tr

this context, in our study, we will focus on the common religious groups of the period, the importance of religiosity, the origin of holiness and the ways of legitimation, the cult of Saints in particular the cult of St. Georgios (Aya Yorgi) attempted to be processed. The article is based on the Greek edition of the hagiography published by A.J.Festugière, with a partial English translation prepared by Elizabeth Dawes and J.L. Partially benefited from the French translation published by Mattei. The data about religious life in Theodoros' hagiography has been tried to be presented by comparing it with period sources and copyrighted works.

Keywords: Theodore, Byzantium, Anatolia, Saint cult, Hagiography

Giriş

Bir hagiografi¹ niteliği taşımakla birlikte Theodoros'un yaşadığı dönem hakkında önemli kayıtlar barındıran Theodoros'un hagiografisinin (hayat hikayesinin) orijinali Grekçe olup bazı batı kütüphanelerinde nüshaları bulunmaktadır. Sykeonlu Theodoros'un Hayat Hikayesi şeklinde Türkçeye çevrilebilecek bu nüshalar; Venedik Biblioteca Nazionale Marciana, Atina Milli Kütüphane (Εθνική Βιβλιοθήκη της Ελλάδος), Patmos Kütüphanesi, Paris Bibliothéque de France ve Münih Bavyera Devlet Kütüphanesi'nde bulunmaktadır. Nüshaların içeriklerinin birbirlerine çok yakın olduğu ve aralarında istinsah tarihi açısından farklılıkların olduğu ifade edilmektedir (DowlingSoka, 2020). Elizabeth Dawes ve Norman Baynes tarafından 1948 yılında "Three Byzantine Saints" adıyla yayınlanan eserin (Dawes vd. 1948) ikinci bölümü Sykeonlu Theodoros'a ayrılmıştır. Bu hagiografi, Venedik nüshasına dayanmaktadır (DowlingSoka, 2020, s. 15). A. -J. Festugière, Grekçe orijinal metin ile birlikte (I. cilt), Venedik, Patmos, Paris, Atina nüshalarını karşılaştırmalı olarak Fransızca neşretmiştir (II. cilt) (Festugière, 1970). Jean-Louis Mattei, "Vie de Saint Theodore de Sykeon (Beypazarı)" adıyla Theodoros'un hayat hikayesini, XVI. yüzyılda Petrus Zinus tarafından yapılan Latince çeviriyi ve Elizabeth Dawes'in İngilizce çevirisini esas alarak Fransızca olarak sunmuştur (Mattei, 2013). Eldeki nüshalar en erken X. ve XI. yüzyıla tarihlendiği için Eleusios Georgios tarafından yazılmış olan orijinal hagiografinin müstensihlerin katkıları veya düzeltmeleriyle değiştirilmiş olma ihtimali bulunmakla birlikte, metinlerin Eleusios Georgios'a ait olduğunun kabul edilmesinin temel nedeni VI. ve VII. yüzyıla dair verdiği detaylı tarihî bilgilerdir. Hem tarihî detaylar hem de hagiografinin dili ve üslubundan hareketle metnin Eleusios Georgios'a dayandığı düşünülmektedir (Cormarck, 1985, s. 19). Theodoros'un hagiografisinden yola çıkarak VI. ve VII. yüzyıllarda mikro anlamda Ankara ve kırsalı, makro anlamda da Bizans Anadolu'sunda dinî hayat hakkında yaptığımız çalışmamızda, hagiografinin başta A.-J. Festugière'in Grekçe neşri ile Elizabeth Dawes'in İngilizce çevirisi ve Jean Louis Mattei'nin Fransızca çevirisinden yararlanılmıştır.

Theodoros, İmparator Iustinianus döneminde (527-565), Ankara'nın batısında Anastasiopolis (Lagania, Dikmen Höyük-Beypazarı) yakınlarında ve yeri henüz tam olarak tespit edilemeyen Sykeon'da² doğmuş ve 22 Nisan 613 tarihinde ölmüştür. Aziz Theodoros'un hagiog-

¹ Azizlerin yaşam öykülerinin anlatıldığı eserlere "hagiografi" adı verilmektedir. Azizlerin ve azizler kültürünün merkezinde bulunduğu bu eserler, doğal olarak dinî niteliktedir.

² Hagiografide bulunan topografik verilerden hareketle Sykeon'un lokalizasyonu yapılmaya çalışılmıştır. Bu çalışmalarda Sykeon'un lokalizasyonu olarak, Tahirler Köyü yakınındaki Kiliseler mevki, Çayırhan, Karaköy ve Kayabükü Köyü yerleşimleri teklif edilmiştir. (Sykeon'un lokalizasyonu ile ilgili çalışmalar için bkz. Barchard, 2003, ss. 175-179; Umar, 1993, s. 723, 754; Bozkurt, 2004, ss. 21-23; Mattei, 2013, ss. 13-21; Mitchell, 2015, s. 180) Sykeon'un lokalizasyonunun tam olarak yapılamamış olmasına rağmen Sykeon'un, Ankara'nın batısında anayol üzerinde bulunan Iuliopolis ile Lagania/Anastasiopolis arasında konumlandığı bilinmektedir. Dolayısıyla Sykeon'un Galatia

rafisi, doğrudan azizin hayatına tanıklık etmiş olan öğrencisi ve Aziz Georgios kültü doğrultusunda Theodoros tarafından Yorgos (Georgios) adı verilen Eleusios tarafından yazılmıştır. Hagiografiye göre Eleusios, 'Αδύερμαρων/Adigermaron adlı bir köyün yerlisi olan bir çiftin çocuğudur. Çiftin çocuğu olmamaktadır fakat Theodoros'un duası sayesinde bir mucize gerçekleşmiş ve Eleusios dünyaya gelmiştir. Bu nedenle ebeveynleri Eleusios'u Theodoros'un uhdesine teslim etmişlerdir. Dolayısıyla Eleusios, bu aziz tarafından büyütülmüştür (Vie de Theodore de Sykeon, 170. 1-13). Eleusios, on iki yıl boyunca Theodoros'un öğrencisi olarak mucizelerine bizzat tanıklık etmiş ve Theodoros'un ölümünden sonra onun hagiografisini yazmıştır. Eleusios'un yazdıkları gözlemlerine ve azize hizmet eden başka kişilerden ve görgü tanığı olanlardan duyduklarına dayanıyordu. Dolayısıyla Eleusios olayların canlı tanığı olarak hagiografiyi kaleme almıştır.

Theodoros, hayatı boyunca birçok seyahatte bulunmuş ve birçok yerleşimi ziyaret etmiştir. Hagiografide zikredilen ve haklarında bilgi verilen yerleşimler dolayısıyla Theodoros'un hagiografisi, Ankara ve kırsalı için olduğu kadar Anadolu'nun tarihî coğrafyası açısından da oldukça önemlidir. VII. yüzyılın ortalarına kadar hazırlanmış olan Theodoros'un hayat hikayesi, bir hagiografi olmasına rağmen tarihî değeri oldukça yüksek bir kaynaktır. Eser, Sasanilerin 602 yılından 628 yılına dek sürecek olan istilalarından ve hemen sonrasında Müslümanların bölgeye düzenleyecekleri akınlardan hemen önceki bir süreç özelinde kıymetli bilgiler içermektedir. Dinî-liturgik efsaneler yanında Hagiografi, azizin yaşadığı yer olan Sykeon ve çevresinin topografik yapısı hakkında bilgi vermesinin yanında dönemin duygu dünyası, kilise hiyerarşisi, inançları, kutsal varlıkları, âdetleri, idarî yapısı, siyasî-askerî yapısı, sosyo-ekonomik ve kültürel yapısı bağlamında kayıtlar barındırmaktadır. Theodoros'un hayat hikayesinin yazıldığı süreç (yaklaşık 613-643) Sasani ve ardından İslâm ordularının Ankara ve kırsalına nüfuz ettikleri bir dönem olduğundan hagiografide istilalar öncesi siyasi-sosyal gerginlik ve istilaların bölgeye olan etkisi görülebilmektedir. Dolayısıyla Theodoros'un hagiografisi, Roma İmparatorluğu'nda "III. yüzyıl krizi"³ diye bilinen olumsuz tablonun sonrasında tamamen değilse de bir ölçüde sağlanan istikrar ve görece refah döneminden istila dönemine geçiş sürecini temsil etmektedir.

Hagiografide, Bizans İmparatorluğu'nun VII. yüzyılda önce Sasanilerin sonrasında ise Emevi akınlara uğramasından hemen önceki dönemde siyasi açıdan kötü durumu yansıtılmakta, bürokratların ve üst rütbeli askerlerin başarısızlıkları ve politik çekişmeleri resmedilmektedir. Yazar, bir ruhban olmasının etkisiyle yaşanan tüm bu gelişmeleri öncelikle teolojik bir pencereden okumaktadır. (Hristiyan ruhbanların oluşturdukları metinlerin temel bazı özellikleri için bkz. Duygu, 2023) Bu itibarla o, yaşananlardan hareketle muhtemel istilaları hissetmekte ve bunu da Deccal'in beklenmekte olan gelişinin işareti addetmektedir. İmparatorluğun gün geçtikçe zayıfladığı ve yabancı istilasının kendini hissettirdiği bir zamanda Sykeonlu Theodoros ve çok önceden ölmüş ve kült haline gelmiş olan Şehit Aziz (Martyr Saint) Georgios, insanların umut kaynakları olarak tasvir edilmiştir. Anılan kutsal adamlar, şehirlerin koruyucusu, savaşların kazanılmasına vesile olmaları, insanların ve hayvanların salgınlardan şifa bul-

Eyaleti Metropolisi Ancyra'nın batısında, Konstantinopolis yolu üzerinde, başkenti doğuya bağlayan ana yol üzerinde bulunduğu görülmektedir.

³ Roma İmparatorluğu tarihinde 235-284 yılları arası imparatorluğun birçok istila ve bu istilaların getirdiği çalkantılı bir süreç olup literatürde "III. yüzyıl krizi" olarak anılmaktadır.

malarını sağlayan şifacılar olarak tasvir edilmeleri, umutsuzluğun zirve yaptığı o günlerde devlet kurumlarının işlevini yeterince yerine getiremediğini ve bu yüzden de şehirlerin koruyucusu ve şifacı addedilen bu kutsal adamlara halk tarafından daha da büyük bir önem atfedildiğini kanıtlamaktadır.

İmparator Iustinianus (527-565), II. Iustinus (565-578), Tiberius (578-582), Mavrikios (582-602), Phokas (602-610) ve Herakleios (610-641) dönemlerini kapsayan Theodoros'un hagiografisinde kilise hiyerarşisi, halkın nazarında din adamları, dini bayramlar ve dönemin inanç dünyası hakkında önemli bilgiler barındırmaktadır.

Bizans Anadolu'sunda İnanç Dünyası

Birçok medeniyete ev sahipliği yapmış olan Anadolu, kadim zamanlardan itibaren farklı inançların yaşadığı bir coğrafya olmuştur. Anadolu'da bilinen ilk dönemlerden itibaren çeşitli formlarıyla çoktanrıci (pagan) inançların birçok örnekte yaygın olduğu, bununla beraber Yahudiler yahut Theosebesler gibi monoteist gruplarca tektanrıci inançların da yer yer temsil edildiği söylenebilir. Bilindiği üzere Hristiyanlık IV. yüzyıldan itibaren Roma İmparatorluğu'nun resmî dinine dönüşerek sonraki dönemde Anadolu da dahil olmak üzere Akdeniz havzasındaki tüm coğrafyaları domine etmiştir. (Hristiyanlığın ortaya çıkışı ve yükselişi için bkz. Akyol, 2016; Duygu, 2023a; 2023b) Theodoros, bu bağlamda, Hristiyanlığın Anadolu'da yaygın olarak benimsenmiş olduğu bir dönemde ve dinin saygı duyulan ve hatta kutsal görülen bir şahsiyeti olarak yaşamıştır. Paganizm kadar etkili olmasa da Anadolu'nun hemen her tarafında az sayıda Yahudi varlığına da rastlanmaktadır. Theodoros'un hagiografisinde azizin Germion kasabasına ziyareti sırasında onun mucizelerine tanık olmak için gelenler arasında Yahudilerin/ `Ιουδαίους bulunduğu da kayıtlıdır (Vie de Theodore de Sykeon, 161. 95, 123). Pagan dönemde Anadolu şehirlerinde geniş bir tanrılar panteonunun bulunduğu ve bu doğrultuda bölgede birçok kült ve kült tapınaklarının varlığı görülmektedir. Miladi I-IV. yüzyıl zaman aralığında Hristiyanlık, Paganizm karşısında bir yükseliş göstermiş ve uzun süre bu iki inanç sisteminin müntesipleri arasında bir mücadele yaşanmıştır. IV. yüzyılın sonlarında devlet gücünü de yanına almayı başaran Hristiyanlık, bu mücadeleden galip çıkarak hâkim inanç sistemi olmayı başarmıştır. Aziz Theodoros'un yaşadığı VI. ve VII. yüzyıllarda Anadolu, Hristiyanlığın egemen olduğu bir coğrafya haline almış ve dindarlık bölgenin en önemli değerlerinden biri haline gelmişti. Yine de her dönemde olduğu gibi bu dönemde de genel inanişe uymayan inanışların heretik (sapkın) kabul edildiği ve bu dönemde de sapkınların bulunduğu, Theodoros'un mucizelerini sapkınların (ἀίρετικοί) da izlediğine dair kayıttan anlaşılmaktadır (Vie de Theodore de Sykeon, 161. 95, 96). Theodoros'un Ortodoks kilisesinin inanç esaslarını benimsediği hagiografiden anlaşılacakla birlikte sapkınların nasıl bir inanç benimsedikleri bilinmemektedir. Ancak Theodoros ve genel inanç sistemine aykırı bir düşüncede olduklarını söyleyebiliriz. Theodoros'un hagiografisinin yazarı olan Eleusios Georgios'un kaydına göre hagiografiyi yazma amacı, sonraki nesillerin Theodoros'tan ve mucizelerinden haberdar olmalarını sağlamaktı. Dolayısıyla hayat hikayesi dinî bir figür olan Theodoros'un hayatını konu ediniyordu.

Theodoros'un dinî bir metin olan hagiografisinde, dindarlık kavramı birçok örnekte övülmekte ve bireye toplumda saygınlık kazandıran en önemli mefhumlardan biri olarak nitelenmektedir. Hagiografide bahsedilen imparatorların meşruiyet kaynağının dindarlık olduğu, imparatorlardan bahsedilirken hepsinin isminden önce "εύσεβους(dindar)" kavramının kullanılmasından anlaşılmaktadır. Yine Theodoros'un annesi Maria, anneannesi Elpidia ve teyzesi

Despinia'nın imparatorluk ana yolu üzerinde işlettikleri handa(πανδοχείο) yolcular için yemek yapan Stephanos (Στέφανος) isimli aşçı, saygınlığını ustalığına olduğu kadar, dindarlığına borçlu idi (Vie de Theodore de Sykeon, 6. 1, 2). İmparatorların ve generallerin başkentten doğuya ve tersi istikametteki yolculukları sırasında Sykeon'a uğrayıp Theodoros'un duasına başvurmaları da yerelde dindarlığı ile ün kazanmış Theodoros'un manevi saygınlığından pay alma gayretleri olarak görülebilir.

Birçok önemli şahsiyetin doğumu öncesinde gerçekleşen, annenin rüyasında doğacak çocuğunun ününe dair haber alması olayı, Aziz Theodoros'un dünyaya gelişi öncesi annesi Maria'nın hamileliği sırasında da gerçekleşmiştir. Hagiografiye göre: "...[Maria] gebe kaldı ve rüyasında çok büyük ve parlak bir yıldızın gökten rahmine indiğini gördü. Uykusundan korkup titreyerek uyandı ve gördüğü rüyayı imparatorluk habercisi Kosmas'a anlattı..." Kosmas, Maria'nın rüyasını "...belki Tanrı seni kollayıp sana bir oğul verir ve o belki de bir piskopos olmaya layıktır..." (Vie de Theodore de Sykeon, 3. 19-25) şeklinde yorumladı. Balgatia (Βαλγατία) köyü yakınlıklarında bir din adamı da doğacak olan oğlun, Tanrı'yı hoşnut edecek bir çocuk olacağını Maria'ya müjdelemiştir.

Hagiografinin bu anlatı ile başlaması, Theodoros'un sahip olduğu maddi-manevi makamlar için bir meşruiyet kaynağı olarak görülmektedir. Theodoros'un annesi Maria'nın gördüğü rüyayı yorumlatmak için gittiği Balgatia köyündeki din adamının; "...senin rahmindeki bebeğe Tanrı'nın indirdiği fazilet ve lütufların parlak ziynetini, parlak bir yıldız suretinde gördün; çünkü Tanrı, layık kullarını doğmadan önce rahimde takdis etmeyi âdet edinmiştir..." (Vie de Theodore de Sykeon, 4. 4-13) şeklindeki sözleri, Maria'nın rahmindeki "kutsal" olduğuna işaret ediyordu. Başka bir deyişle, o zamanlar yaygın bir anlayış ve inanış olduğu üzere, Theodoros'un sahip olacağı faziletlerin ve temayüz edeceği statünün ona Tanrı tarafından verildiğine kanaat getirilmişti. Zira önemli görülen insanlara ait seçkin konumların rüyalar ve vizyonlar yoluyla meşrulaştırılması Hristiyan dünyada âdettendir. Nitekim Maria üzerinden gündeme getirilen bu rüya, şüphesiz Hristiyan nesillerin gözünde Theodoros'un konumunu daha da önemli bir hale dönüştürecektir.

Bizans İmparatorluğu'nda Hristiyanlık sonrası dönemde iki kurum açıkça ön planda yer almıştı. Bunların ilki, devletin kontrolü altındaki başkent patriğinin idaresindeki kiliseler, diğeri ise özellikle III. yüzyıldan itibaren münzevi yaşamı şekillendirip Hristiyan dünyaya da önemli ölçüde istikamet belirleyen manastırlardır. Theodoros, Sykeon köyünün yukarısındaki kayalıklarda bulunan Aziz Georgios şapeli ile çocukluğundan itibaren etkileşim haline girmiştir. Hagiografiye göre, annesi Maria, Theodoros ile Konstantinopolis'e bir seyahat etmeyi kararlaştırdığında⁴ Şehit Aziz Georgios ona görünmüş ve çocuk için yaptığı plandan vazgeçmesini ve oğlunu göklerdeki kralın emrine vermesini söylemiş, bu olay üzerine Maria, Konstantinopolis seyahatinden vazgeçmiştir (Vie de Theodore de Sykeon, 5. 1-14.). Theodoros'un altı yaşındayken başlayan Aziz Georgios ile alakası sonraki zamanlarda artarak devam etmiştir. Hagiografiye göre Theodoros, sekiz yaşına geldiğinde annesi tarafından okuma yazma öğrenmesi için okula gönderildi (Vie de Theodore de Sykeon, 5. 18-19). Bizans kırsalında temel eğitimin verildiği okulların köylerde dahi bulunduğu görülmektedir. Bu okulda dinî bir eğitim verildiği metinden anlaşılmaktadır. Okul çıkışlarında Theodoros, Aziz Georgios'un şapeline giderek burada

⁴ Hagiografiye göre Maria'nın bu seyahatin amacı, Theodoros'u imparatorluğun hizmetine dahil etmek istemesiydi. (Vie de Theodore de Sykeon, 5. 1-14) Theodoros, altı yaşında iken hagiografide bu şekilde anlatılan ziyaretin amacının, Theodoros'un babası Kosmas'ı bulmak da olabilir.

kutsal metinleri incelemekle meşgul olurdu. Aziz Georgios, Theodoros'a, annesine ve handaki diğer kadınlara kılıç kuşanmış olarak görüldü ve çocuğun makamına gelmesine engel olmalarını bildirdi. Bu anlatıdan sonra Theodoros'un Aziz Georgios şapelinin yanında inzivaya çekildiği ve zamanla ondan etkilenen birçoklarının da yanına gelmesiyle burada bir manastır topluluğunun ortaya çıktığı görülmektedir. Theodoros'un bir aziz olarak ortaya çıkmasında ve yaptığı bütün faaliyetlerde manevi dayanak noktasının Aziz Georgios olduğu görülmektedir. Dolayısıyla bir savaşçı şehit aziz olarak tanınan Aziz Georgios kültürünün VI. ve VII. yüzyıllarda Anadolu'da canlı ve etkin olduğu görülmektedir.⁵

Hristiyan dünyada yaygın bir anlayış, aziz addedilen kişilerin yüceliğini çektikleri çilenin büyüklüğüyle ölçerdi. Nitekim Hagiografide de onun halk nazarındaki yüce ve saygın statüsü, çektiği çilelerle orantılı anlatılmaktadır. Hagiografiye göre Theodoros, Hristiyan münzeviler arasında âdet olduğu üzere, kendi nefesine eziyet ederek dünyadan uzaklaşma ve manevi ufukta mesafe kat etme endişesi taşıyordu. Dolayısıyla o, tam anlamıyla münzevi bir yaşam formunu benimsemişti; temizlenmemek, uyumamak, yememek, boynuna ağırlık bağlamak, soğukta demir kolye takmak veya devamlı surette perhiz yapmak gibi uygulamalar Theodoros için yaşamın parçasıydı. Theodoros, bu doğrultuda Aziz Georgios Şapeli'nin altında bir mağara kazarak orada yaşamaya başlamış (Vie de Theodore de Sykeon, 16. 15-29) ve daha sonra bir ahşap ve demir kafes yaptırarak kafeste yaşamaya başlamıştır. Bu ise hem halk hem de kilise nezdinde onun saygınlığını daha da arttırmıştı. Hagiografide bu doğrultuda şu kayıtlar bulunmaktadır:

"...Theodoros, annesi, teyzesi ve anneannesinden gizli bir şekilde inzivaya çekildiğinde yerini sadece yardımcısı biliyordu. Theodoros'un akrabaları onun için endişeleniyorlardı ve diyakozun onun yerini bildiğinden şüphelenerek diyakozu hana çağırıp yeminler ettirerek Theodoros'un inzivaya çekildiği mağarayı ondan öğrendiler. Aldıkları bilgi üzerine sevinçle kayalık tepeye gittiler ve Theodoros'u bir ceset gibi mağaradan çıkardılar ve Aziz Georgios şapeline taşıdılar. Theodoros, açık havaya çıktığında bayıldı ve uzun süre konuşamadı. Saçları keçeleşmişti, başı yaralar ve irinle kaplıydı ve çok sayıda solucan içlerine yerleşmişti. Kemikleri etten çıkmıştı ve yanında kimsenin duramayacağı kadar kötü kokuyordu. İnsanlar ona ikinci bir Eyüp olarak baktılar. Bilinci yerine geldiğinde akrabaları, onlarla birlikte eve gelmesi için yalvar-salar da o ikna olmadı..." (Vie de Theodore de Sykeon, 20)

Böylece görülüyor ki, Theodoros'un kendini feda edercesine dünyadan uzaklaşması ve kendini Tanrıya adanmış hâli ve özellikle de acıya sabır gösteren metaneti onun Eyüp Peygamber'e benzetilmesine yol açmıştı. Bu sırada şöhreti daha da artan Theodoros'a katılmak üzere Sykeon Köyü'nden ve hatta etraftaki diğer yerleşimlerin halkından da katılımlar olmuştu. Bu durum, dinî bir figür olarak Theodoros'u güçlü bir konuma yükseltiyordu. Nitekim artan şöhreti, onun kısa zaman sonra kilise hiyerarşisinde önemli görevlere getirilmesine imkân vermişti.

Ha
giografiye göre, Anastasioupolis piskoposu Theodosios, Theodoros'un yarı ölü bir şekilde mağaradan çıkarıldığını duyunca hemen Aziz Georgios şapeline gitmiş ve onu görünce etkilenmiş, Theodoros'un yardımcısını (diyakoz) yeniden diyakoz, Theodoros'u da rahip olarak atamış ve onları kilise hiyerarşisine katarak ayin icra etme yetkisi vermiştir (Vie de Theodore de Sykeon,

⁵ Aziz Georgios (Aya Yorgi), doğu ve batı Hristiyan dünyasında hemen hemen başka bir azize nasip olmayan büyük ve yaygın bir şöhrete sahiptir ve ikonografide önemli bir yer tutar. Ölüm tarihi 23 Nisan 303 olarak kabul edilen azizin kültürünün Theodoros zamanında oldukça canlı olduğu hagiografideki birçok anlatıya istinaden söylenebilir. (Aziz Georgios Kültü ve tarihsel gelişimi için bkz. Ocak, 1991)

21). Hagiografide, Theodoros on sekiz yaşında iken bu şekilde rahip atanmasının henüz daha olgunlaşmamış bir çağda olması dolayısıyla uygun olmadığını savunan birçok kişi olduğu kaydedilmektedir (Vie de Theodore de Sykeon, 21). Anastasioupolis piskoposu atamayı beden gençliğine değil, ruhun asilliğine dayandırma söylemleri ile meşrulaştırmaya çalışmıştır (Vie de Theodore de Sykeon, 21). Theodoros'un genç yaşta rahip olarak atanmasının hangi grubu rahatsız ettiğine dair bir kayıt bulunmamakla birlikte, halkın Theodoros'u ikinci bir Eyüp gibi görmesi ve yerelde önemli bir güç haline gelmesine istinaden onun rahipliğine itiraz eden grubun kilise hiyerarşisindeki din adamları olduğu açıktır.

Theodoros, Aziz Georgios şapelinin yanına bir manastır topluluğu kurmuş ve onunla birlikte olmak isteyenler burada yaşamaya başlamışlardır. Manastıra katılımların artması sonucunda Aziz Georgios şapelinin etrafına bazı binalar yapıldı ve manastır genişletildi (Vie de Theodore de Sykeon, 40). Manastıra katılan bazı kişilerin bilgisi hagiografide verilmektedir. Bu doğrultuda Theodoros'un büyükannesi Elpidia, handaki görevini bırakarak Theodoros'un yanında kalmak istedi. Ancak Theodoros, büyükannesinden doğuda bulunan St. Martyr Christopher Manastırı'na gitmesini istedi ve onu ikna etti (Vie de Theodore de Sykeon, 25. 25-45). Elpidia, ölümüne yakın hastalığı sırasında da Theodoros'un manastırında kaldı ve burada vefat etti (Vie de Theodore de Sykeon, 32). Theodoros'un kurduğu manastıra katılanlar arasında Spaninae Köyünden bir adam (Vie de Theodore de Sykeon, 26), Kontakis Köyünden bir çocuk olan ve ebeveynleri tarafından Theodoros'un ve Tanrının hizmetine adanan Philoumenos (Vie de Theodore de Sykeon, 26), Manastırda kalan ve kendilerini hücreye ve daha sonra kafese kapatarak Theodoros'un izinden giden Arsinos, Evagrius ve Andreas (Vie de Theodore de Sykeon, 47)⁶, soylu bir anne-babanın oğlu Reparatos,⁷ Elpidios⁸ ve Permataia Köyü'nden Leontios'un⁹ adı geçmektedir. Theodoros'a katılımların fazlalığı ve insanların en kıymetli varlıkları olan çocuklarını Theodoros'a hizmet için manastıra bırakmaları, Theodoros'un manevi olarak ne derece etkili olduğunu ve onun kendi pratiklerini benimseyen birçok din adamı yetiştirdiğini göstermektedir. Theodoros'un öğrencilerinden Philoumenos'u rahip ataması için Anastasioupolis piskoposundan ricada bulunması ve Philoumenos'un rahip olarak atanması (Vie de Theodore de Sykeon, 41), Theodoros'un kilise hiyerarşisindeki etkisini de göstermektedir.

Theodoros'un bölge halkı içinde kutsal bir figür halini alması, onu piskoposluk makamına da getirecektir. Anastasioupolis Piskoposu Timotheos'un ölümünden sonra, şehrin top-

⁶ Hagiografiye göre; Arsinos ve Andreas'ın bir süre sonra kendi başlarına farklı yerlerde inzivaya çekilmelerine izin verildi. Andreas, manastırdan sekiz mil uzakta Brianeia Köyü yakınındaki bir tepeye yerleşti, tahtadan bir kafes yapıp havada asılı kalarak zorlu bir hayatı tercih etti. Arsinos ise Siberis Nehrinin yukarı kesimlerinde bulunan Gale-nae Köyü'ne gitti. Köyün yakınında kafese kapanarak kışı geçirdikten sonra yüksek bir sütun inşa ederek sütun üzerinde inzivaya çekildi. (Vie de Theodore de Sykeon, 48) Bu anlatılar Theodoros'un insanlar üzerinde ne derece etkili olduğu ve onun yaşam tarzının öğrencileri tarafından örnek alındığını göstermektedir.

⁷ Reparatos'un yetiştirilmesi ve dini bilgisinin artması sonrasında Theodoros tarafından Lyconia'daki Kolonosos Köyü'nde bir hücreye yerleştiğini ve Theodoros'u taklit ederek münzevi bir hayat yaşadığı kaydedilmektedir. (Vie de Theodore de Sykeon, 49)

⁸ Elpidios, Theodoros'un manastırında yetiştirildikten sonra Sina Dağı'nın eteklerinde inzivaya çekilmiştir. (Vie de Theodore de Sykeon, 49)

⁹ Leontios, bir süre Theodoros'un manastırında ona hizmet etmiş, daha sonra bir hücreye kapanmıştı. Vie de Theodore de Sykeon, 49) "Sykeon yakınlarındaki bir köyün kıyısında bir hücrede münzevi olan Leontios, Sasani askerlerinin hücrelerinden çıkması emrini dinlememiş ve hücrelerinde askerler tarafından öldürülmüştür." Bu kayıttan hareketle Sasani istilasının kırsalda da etkili olduğu söylenebilir. (bkz. Akyol, 2022, s. 102)

rak sahipleri metropolis Ancyra'ya Başpiskopos Paulos ile görüşmeye gitmişler ve Theodoros'un Anastasioupolis'e piskopos atanmasını rica etmişlerdi (*Vie de Theodore de Sykeon*, 58. 1-6). Başpiskopos Paulos da bu istekten memnun oldu ve Theodoros'u getirmelerini istedi. Aziz Georgios şapelinin altına kazmış olduğu mağarasında inzivada olan Theodoros'u halk zorla Başpiskopos Paulos'a getirdi ve Paulos, Theodoros'u Anastasioupolis piskoposu olarak atadı. Theodoros'un piskopos olarak atanması metinde birçok mucize ile ilişkilendirilmektedir. Bunlardan birine göre; Anastasioupolis'te birisi rüyasında cennetten gelen çok büyük ve parlak bir yıldızın kiliselerinin üzerinde durduğunu, kasabaya ve çevresindeki tüm kırsala ışık yaydığını görmüştü (*Vie de Theodore de Sykeon*, 58, 20-45). Bu atama Theodoros'un yerel halk nazarındaki gücünün onu kilise hiyerarşisinde önemli bir mevkiye getirdiğini göstermektedir. Hagiografiden VI. yüzyılın kilise hiyerarşisini de görebiliyoruz. Hiyerarşinin en altında diyakoz yardımcısı bulunuyordu. Bir üstünde, yukarıda Theodoros'un inzivaya çekildiği yeri annesinin, onun yardımcısından (diyakoz) öğrendiğini aktarmıştık. Bu anlatı diyakozun varlığını gösteriyor. Yine aynı anlatının devamında Theodoros, rahip olarak atanmıştı. Manastır kiliselerindeki rahiplerin başında da başrahip bulunuyordu. Başpiskopos tarafından piskopos olarak atanması, hiyerarşinin piskopos ve başpiskopos olarak devam ettiğini gösteriyor. Theodoros'un Konstantinopolis'e seyahatleri sırasında Patrik (sırasıyla Kyriakos, Thomas ve Sergios) ile görüştüğü kayıtlıdır. Başkentte bulunan Patriğin hiyerarşinin en üstünde olduğunu görüyoruz.

Hagiografiden yansıyan çok önemli bir başka olgu ise ikonalar meselesidir. Zira metinden açıkça görüldüğü gibi, Anadolu'nun Hristiyan bireyleri VI. yüzyılda ikonalara çok büyük önem veriyorlar, bunların Tanrı ile insanlar arasında aracılık yaptıklarına inanıyorlardı. Theodoros'un hagiografisinde ikonalar ile ilgili birçok örnek bulunmaktadır. Bunlardan bazıları özetle şu şekildedir: Theodoros yaklaşık on iki yaşındayken köyde veba salgını olmuş ve köy halkı ile birlikte Theodoros da hastalığa yakalanmıştı. Theodoros, hastalıktan İsa Mesih'in bir ikonasından gelen çiy damlalarının üzerine düşmesi üzerine hemen Tanrının lütfu ile iyileşti (*Vie de Theodore de Sykeon*, 8. 1-5). Yine Theodoros'un ağır bir hastalıktan, üzerinde duran Kosmas ve Damian'ın ikonaları sayesinde kurtulduğu ve sağlığına kavuştuğu kayıtlıdır (*Vie de Theodore de Sykeon*, 39. 1-5). Bir başka olayda Theodoros, Hz. Davud'a özenerek mezmurları¹⁰ ezberlerken 17. Mezmur'u ezberlemekte zorlanmış, İsa Mesih'in ikonuna dönük dua ederken mezmuru kolayca ve hızlı bir şekilde ezberlemiş, birkaç gün içinde de tamamını ezberlemiştir (*Vie de Theodore de Sykeon*, 13. 1-18). İkonalara duyulan bu saygı daha sonraki dönemde paganizmin Hristiyanlığa etkisi olarak değerlendirilmiş ve ikonoklazm hareket doğmuştur.¹¹ Ancak hagiografiden anlaşıldığına göre Bizans kırsalında VI. ve VII. yüzyılda ikonalara saygı ve duaların kabulü için vesile olarak kullanılması durumu devam etmektedir.

Hagiografi, ayrıca Anadolu coğrafyasında o zamanlar şeytan ve cin gibi metafizik varlıklara olan güçlü inançları da gözler önüne sermektedir. Şeytan, hakikatin düşmanı olarak tasvir ediliyor ve Theodoros daha çocukken onu ortadan kaldırmak için planlar yaptığı ancak karşısına Martyr Aziz Georgios'un çıktığı ve Theodoros'u kurtardığı aktarılıyor (*Vie de Theodore de Sykeon*, 11). Cinlerin insanlara musallat oldukları ve içlerine girdiklerine inanılıyor. Tanrının

¹⁰ Eski Ahit'te Hz. Davud'a ve diğer peygamberlere nispet edilen, İslâm alimlerince Zebur'a tekabül ettiği düşünülen ilahi, dua ve münacatlar mezmur olarak adlandırılmakta ve kilisedeki ayinler mezmurlar ile başlamaktadır. Farklı zamanlara ait olduğu düşünülen yaklaşık yüz elli mezmur bulunmaktadır.

¹¹ İkonoklazm, en basit anlamda tasvirlerin yasaklanması olarak düşünülebilir. Tasvir kırıcılık olarak da bilinen ikonoklazm dönem; 726-787 ve 814-843 yılları arasında iki evrede ele alınmaktadır.

Theodoros'a cinleri insanlardan kovmak ve hastaları iyileştirmek için de güç verdiğine inanılıyordu (Vie de Theodore de Sykeon, 17). Hagiografide cinlerden mustarip birçok insanın Theodoros'a gelişi ve şifa buluşu efsanevi bir şekilde anlatılmaktadır (Vie de Theodore de Sykeon, 18, 84, 92, 115, 116, 131, 159).

Söz konusu dönemde Anadolu'da büyü ve büyücülük gibi faaliyetlerin mevcudiyetini ve kullanılan büyü kitaplarını da Vita'dan öğreniyoruz. Bu bağlamdaki bir öyküye göre, Theodoros'la aynı köyde yaşayan Theodotos adında bir büyücü, Theodoros'un bazı mucizelerine de tanık olarak onu kıskanır. Hatta Theodotos'un yaptığı büyü yüzünden bir kadına musallat olan iblis, Theodoros tarafından kovular; ardından da onu gönderen Theodotos'a musallat olur. Bu hadise, Theodotos'un Theodoros'a kinini ve düşmanlığını daha da arttırır. Bu yüzden o, Theodoros'a karşı da büyü teşebbüslerinde bulunur. Bir defasında Theodoros'a zehirli bir balık yedirmeye çalışır; fakat zehir Theodoros'a zarar vermez. Vita'ya göre, büyücü Theodotos en sonunda pes eder; pişmanlık içinde tövbe ederek tüm büyü kitaplarını Theodoros'un huzurunda yakar (Vie de Theodore de Sykeon, 37, 38).

Hagiografide VI. ve VII. yüzyılda bazı günlerin kutsal kabul edildiğini görüyoruz. Hagiografide geçen kutsal günler; Epifani (Θεοφάνεια/Teofaneia) günü, Paskalya (Πάσχα/Paska) günü, Khristos (Χριστός - Noel) günü, Βατώς (Palm Pazarı, Paskalya'dan önceki son Pazar)¹², Martyr Aziz Antiohos günü (Αγίος μάρτυρος Αντιόχος)'dür. Özellikle Antiohos günü, Hristiyanlar için önemli olan kişilerle anılan günlerin (yortu) VI. yüzyılda da kutlandığını gösteriyor. Bugün Aziz Theodoros'un ölüm günü olarak kabul edilen 22 Nisan, Ortodoks ve Katolik kiliselerinde Theodoros yortusu olarak kutlanmaktadır. Yortuların süreci içerisinde artarak kilise içersine girdiği görülmektedir.

Bölge ekonomisinin temelini oluşturan tarım ve hayvancılık, nazik doğal şartlar dengesine dayandığından dolayı kuraklık, şehir ve kırsalı için beraberinde yoksulluk ve hastalık getirmiştir. Doğal şartlar ile sulanan tarlalardan, yağışın olmadığı zamanlarda ürün alınamıyor ve bu durum bölge ekonomisini olumsuz etkiliyordu. Kıtık ve kıtlığın doğal sonucu vebadan şehir ve kırsalın etkilediği de görülmektedir. Theodoros, şehir ve kırsalındaki sakinler için kuraklık ve salgın hastalıklara karşı bir koruyucu idi. Hagiografideki birçok kayıt, bölge insanının Theodoros'u, çaresizlik dönemlerinde çare olarak ilahi rahmetin vesilesi addettiklerini göstermektedir. Bölge halkının tepkilerini gösteren bu kayıtlar, Orta Çağ insanının genel düşünce dünyasını yansıtmaktadır.

Hagiografiye göre kuraklık dönemlerinde Theodoros, Kudüs de dahil olmak üzere birçok şehirde yağmur için dua etmiştir. Bunun üzerine yağmur yağdığı ve böylece kuraklığın olumsuz etkilerinin silindiğine dair birçok kayıt bulunmaktadır (Vie de Theodore de Sykeon, 14. 25-30; 50. 4-12; 101. 46-49). Bu anlatılar Theodore'nin manevi gücünü göstermek amacıyla yazılmış olmakla birlikte, bölgenin özellikle tarımsal su ihtiyacı açısından sıklıkla sıkıntıya düştüğünü ve bu sıkıntıdan kurtulmak isteyen ahalinin Tanrı'ya ulaşmak adına azizlere başvurduklarını göstermesi bakımından önemlidir.

Kuraklık kadar sık görülen bir sorun da sel baskınları ve dolu idi. Hagiografide tarımı ve dolayısıyla halkı tehdit eden durumlara bazı örnekler bulunmaktadır. Reake (Ῥεάκη) olarak

¹² Batos gününün önemli bir gün olduğunu, Theodoros'un Khristos/Noel Bayramından Batos (Palm Pazarı) gününe kadar kafes içinde perhiz yaparak geçirdiği kayıtdan anlıyoruz. (bkz. Vie de Theodore de Sykeon, 27)

adlandırılan köyde düzenli olarak meyvelerin olgunlaşma döneminde üzüm bağlarına dolu yağar ve ürün alınmazdı. Bu durum çiftçileri büyük sıkıntıya sokuyordu. Bu durumdan kurtulmak için köyün erkekleri, Theodoros'a başvurarak onun sayesinde bu afetten kurtuldular. Theodoros'un onları afetlerden koruması karşılığında köylüler, o zamandan beri her yıl manastıra belli miktarda şarap ve türlü üzüm getiriyorlardı (Vie de Theodore de Sykeon, 52. 1-16). Yine Başmelek Manastırı'nın yakınındaki Skoudris (Σκουδρίς) köyünde şiddetli bir dolu yağışı, dereleri çoşturmuş, evlere ve ekinlere zarar vermiş ve bu afetten köyün yarısı zarar görmüştü. Bu afetten kurtulmak için köylüler, Theodoros'a başvurular ve bundan sonra köylerine taşarak zarar veren dere bir daha taşmadı (Vie de Theodore de Sykeon, 141, 1-24). Yine bağbozumu zamanında periyodik olarak Apukumeos (Ἀπουκούμεως) köyünün halkı şiddetli dolu yağışlarından mustarip idiler. Onlar bu afetten korunmak için Theodoros'a başvurmuşlar ve Theodoros vesilesiyle bu afetten kurtulmuşlar, bir daha bağlarını dolu vurmamıştır. Bunun karşılığında da manastıra bir bağ hediye etmişlerdir (Vie de Theodore de Sykeon, 144. 1-8). Hagiografideki bu anlatılar doğal afetler karşısında azizin insanlar nazarında bir kurtarıcı olduğunu göstermektedir.

Çiftçilerin tarımsal verimliliğini azaltan önemli unsurlardan biri de bitkiler için zararlı haşereler idi. Hagiografide çekirge sürülerinden ürünlerini korumaya çalışan çiftçilerin azizden yardım istediğine dair birçok kayıt bulunmaktadır. Bu bağlamda Siberis (Σίβηρις)¹³ nehri- nin üst kısımlarındaki Mazamia (Μαζαμίας) köyü, Sykeon yakınlarındaki Sandos (Σάνδος) köyü ve Theodoros'un bir ziyareti sırasında çekirgelerden mustarip olan Pessinus metropolünün insanları Theodoros'a başvurmuşlar ve çekirge istilasından korunmuşlardır (Vie de Theodore de Sykeon, 36, 1-22; 101, 1-26; 115, 44-50).

Hagiografide Theodoros'un mucizeleri şeklinde işlenen, Theodoros'un Anadolu kırsalında yaşayan halkı kuraklık, çekirge istilası, taşkınlık, hastalıklar ve salgın hastalıklar gibi birçok felaketten kurtardığı anlatılar, onun şahsında azizlerin kurtarıcı, koruyucu olduğuna duyulan inancın göstergesidir. Dolayısıyla insan gücünü aşan felaketlerde insanların sığınacakları bir liman, ilahi gücü temsil ettiğine inanılan Theodoros'un şahsında azizler idi. Aziz kültürünün Anadolu'da ne derece etkili olduğu, Theodoros'un mucizeleri ışığında görülmektedir.

Theodoros'un şifacı yönü kırsalda cüzzamlıları, iblisin musallat olduğu insanları kurtarması, dilsizleri tedavisi şeklinde işlenirken, bütün imparatorluğu etkileyen 542 yılında patlak veren veba salgınında da görülmektedir. Iustinianus döneminde bütün imparatorluğu etkileyen veba salgını Anadolu'yu da etkilemiş, sosyo-ekonomik ve siyasi olarak sarsmıştır. 542 yılında patlak veren salgın, elli yıl boyunca tekrarlayarak önemli nüfus kaybına sebep olmuştur (Procopius, 1914, II. 22, 10-36; Evagrius Scholasticus, 2000, IV. 29; Abu'l-Farac, 1999, s. 153, 154; Chronicle of Zuqnîn, 1999, s. 172-174). Vebanın Anadolu şehirlerine olan etkileri tam olarak bilinmemesine rağmen Metropol Ankara halkının vebadan kurtulmanın yollarını aradığını Theodoros'un hagiografisinden öğreniyoruz. Buna göre;

"...Vebanın tekrar tekrar ortaya çıkması üzerine bir çare arayan şehir halkı, Syceonlu Aziz Theodore'yi ziyaret ederek O'nu Ankara'ya gelmeye ikna ettiler. Mother of God of Beeia Rahibe Manastırında kızları olan bazı kimseler, O'nu şehirde kalmaya razı ettiler. Kararlaştırılan bir günde şehir ve kırsalındaki insanlar, kurtuluş için Tanrı'ya dua eden Aziz'in arkasında tören alayında gitti. Onun duaları kabul oldu. Ankara,

¹³ Kuzeyden gelerek Beypazarı ile Nallıhan arasında, Çayırhan'da Sakarya'ya katılan çayın adıdır (Umar, 1993, s. 723).

vabadan kurtarıldı ve hatta hayvanlar, Theodore'nin kutsadığı kutsal su serpilerek kurtarıldı. Daha sonra metropolisin vatandaşları onu şükran ve minnetle manastırına geri getirdiler..." (Vie de Theodore de Sykeon, 45. 1-15; Foss, 1977, s. 57; Akyol, 2022, s. 98, 99)

Ankara halkının veba karşısındaki çaresizliği ve muhtemelen birçoklarının yakınlarını da salgından dolayı kaybetmeleri, onları ilahi himmete sevk etmiştir.¹⁴

İnançsal açıdan bakıldığında Aziz Theodoros, şehir ve kırsalında Tanrı'nın himmetiyle birçok mucizeyi gerçekleştiren bir manevi güç olarak görülüyordu. Onun manevi gücünün büyüklüğüne olan inancı hagiografideki birçok anlatının yanında şu anlatı açıkça göstermektedir:

"...Siberis (Σιβέρεως) nehri manastırın yakınındaki Sykeon köyünden geçerken ekili arazinin yakınından geçiyor ve bereketli araziye zarar veriyor ve çoraklaştırıyordu. Aziz, Tanrı'ya güvenerek geldi ve Mesih adına nehre yatağını değiştirmesini ve bundan sonra tarlalara yaklaşmamasını emretti. Tahta bir haç dikip dua ederek nehri tarlaları terk etmeye zorladı. Yine birkaç adam nehri geçerken ölmüşlerdi. Bu olay dolayısıyla Theodore, kazanın olduğu noktaya, nehrin tam ortasına gitti ve dualar ederek, Tanrının lütfuyla o zamandan beri nehri her zaman güvenli ve geçişini kolay kıldı..." (Vie de Theodore de Sykeon, 45. 15-28)

Bölge insanının bir memur, vergi memuru veya sıradan biri tarafından baskıya uğraması durumunda da Theodoros'a sığındığı, ondan yardım istediği ve Theodoros'un mucizevi bir şekilde kişiyi sıkıntıdan kurtardığı görülüyor (Vie de Theodore de Sykeon, 147).

Bu anlatılar, VI. ve VII. yüzyıllarda Ankara ve kırsalında aziz kültünün oldukça canlı olduğunu göstermektedir. Theodoros'un bir aziz olarak temayüz etmesini sağlayan yine bir aziz kültü olmuş ve Theodoros, hagiografiye göre birçok tehlikelerden ve manevi düşmanlardan Aziz Georgios tarafından kurtarılmış ve bir aziz olarak yetiştirilmiştir. Bu anlatılar ile Theodoros, kendisini dini için feda eden ve Hz. İsa'nın yolundan giden bir martyr/azize bağlanmakta ve bu rabita yoluyla ruhaniyeti meşrulaştırılmaktadır. Anadolu'nun birçok yerinde XI. yüzyıl gibi geç dönemlerde de (Türk fethinin hemen sonrasında) rastlanan Aziz Georgios kültünün Bizans kırsalında bu dönemde etkili olduğunu görüyoruz. Aziz Georgios'un Roma İmparatoru Diocletianus döneminde (284-305) yaşadığı ve öldürülerek hayatına son verildiği kabul edilmektedir (Ocak, 1991, s. 664; Aziz George kültünün Müslüman Türkler arasındaki yayılışı için bkz. Ocak, 1991; Diocletianus döneminde özellikle 303-305 yılları arasında Hristiyanları hedef alan kovuşturmaların detayları için bkz. Duygu, 2021). Hagiografide Georgios, aziz (αγιου) (Vie de Theodore de Sykeon, 7. 4), martyr (μάρτυρος) şeklinde (Vie de Theodore de Sykeon, 9. 11) ve onun makamı da martyrion (μαρτύριον) (Vie de Theodore de Sykeon, 7. 3) olarak kaydedilmiştir. Bu kavramların ifade ettikleri anlamlar göz önüne alındığında kavramların, bugün sahip oldukları anlamları en geç altıncı yüzyılda kazanmış olduklarını görüyoruz (Walter, 1995, s. 297).

Hagiografinin birçok bölümünde bazı yerlerde yapılan kazılar sonrasında yeraltından kötü güçlerin çıkıp insanlara zarar verdiği ve Theodoros'un bu güçleri yeniden yeraltına hapsedmesi olayı anlatılıyor. Definecilik, yeraltındaki kötü güçlerin yeryüzüne çıkması ve insanlara zarar verebileceği düşüncesiyle yasaktı ve şehirlerdeki yöneticilerin, insanların zarar görmesine neden olan definecileri cezalandırdığını görüyoruz. Hagiografiye göre Eukrae köyündeki

¹⁴ Bu salgından önceki birçok salgın ile kıyaslanamayacak kadar şiddetli olan bu salgın, nüfusun yoğun olduğu büyük kentlerde yaşamı oldukça kötü bir şekilde etkilemiştir. Iustinianus da vebaya yakalanmıştı. İstanbul'da vabadan ölenlerin sayısının günde beş bin kişiye ulaştığı kayıtlıdır. Bu durum sayı vermek mümkün olmasa da Ankara'da da geçerli olmalıdır (Akyol, 2022, s. 99).

Timotheos adlı bir çiftçi, arazisini çevreleyen bir tepenin yamacını kazarak bir hazineyi ele geçirir. Onun kazdığı yerden birçok kötü ruh etrafa dağılarak insanlara zarar vermeye başlar. Dönemin Metropolis Ankara Valisi Euphrantas, bu kazıdan haberdar olunca Timotheos'u buradaki mezarı açtığı için ağır bir para cezasına çarptırır, onun yaptığı kötü işten dolayı acı çekenlerin acısını hafifleteceği düşüncesiyle öküz derisinden bir kırbaçla kırbaçlatıp hapsettirir (Vie de Theodore de Sykeon, 116).

Definenin iblisler tarafından korunduğu inancı da hagiografideki anlatılarda mevcuttur.¹⁵ Metne göre yine aynı köyde (Eukrae) belli bir yerde duran eski zamanların paganlarının iblisler tarafından korunan iskeletlerini içeren mermer bir lahit vardır. Köylüler bu lahiti suluk görevi görmesi için kapağını açarak köye getirirler. Köy sakinlerinin çoğu iblisler tarafından rahatsız edilir ve hayvanları yaralanır. Köylüleri bu durumdan Theodoros kurtarır. Lahiti iblislere geri vermez ve su oluğu olarak kullanılmaya devam eder (Vie de Theodore de Sykeon, 118). Bu anlatı ve benzeri anlatımlara göre pagan mezarları ve pagan yapıları kötü ruhların barındığı yerler olarak görülüyor ve uzak durulması gereken yerler olarak düşünülüyordu.

Ören yerlerinde eski pagan tanrıların/tanrıçaların kötü ruhlarla yaşadığı düşünülüyor ve buralardan korkuluyordu. Mesela Theodoros'un maneviyatı hagiografide övülürken kimse'nin gitmeye cesaret edemediği Artemis kült alanına onun gidip orada mezmurları okuması olağanüstü bir olay olarak aktarılır (Vie de Theodore de Sykeon, 16. 1-15). Hagiografide paganlara ait eserlerden bu derece korkulması, VI. yüzyılda hâlâ Hristiyanlıktan Paganizme bir dönüş olabileceğinin de korkusu olarak okunabilir. Bu korku vasıtasıyla insanlar pagan kült merkezlerinden uzak tutulmaya çalışılıyordu.

Sonuç

Sykeonlu Theodoros, öğrencisi Eleusios Georgios'un VII. yüzyılda kaleme aldığı hagiografide pek doğal olarak başlıca kahraman olarak karşımıza çıkmaktadır. Başka bir deyişle bu eser, Theodoros'u övmek, onun mucizevi işlerini sonraki kuşaklara bildirmek gibi amaçlarla kaleme alınmıştı. Hagiografide dönemin siyasi, sosyo-kültürel ve dinî yapısı hakkında bilgiler bulunmaktadır. Hagiografi özellikle Bizans kırsalındaki zihniyete dair bir içgörü sağlamaktadır. VII. yüzyılın ortalarına kadar hazırlanmış olan hagiografi, Sasani istilaları ve ardından Müslümanların Anadolu akınları öncesindeki dönemin düşünce yapısını bize aktarmaktadır.

Hagiografiden yola çıkarak Anadolu'da Hristiyanlığın yaygın inanç olması yanında sayıları az da olsa Yahudi nüfusunun varlığı ve yine Paganizm'e dönüş korkusunun yaşandığı görülmektedir. Dönemin Anadolu'sunda dindarlığın en önemli değerlerden biri olduğu görülmektedir. Asketik hayat ve bu hayatı benimseyenlerin toplum nezdinde yüce bir makamda olduğu ve yereldeki saygınlığın keşişlerin kilise hiyerarşisinde de yer bulmalarını sağladığı görülmektedir. Bu durumun doğal bir sonucu olarak da kilise hiyerarşisinde Patriğe bağlı din adamları ile manastırdaki keşişler arasında bir çekişmenin varlığı söz konusudur.

¹⁵ Günümüzde de definecilerin büyük bölümü, hazinenin manevi güçler tarafından korunduğunu düşünmekte ve kazıya başlamadan önce, kazıyı yaparken ve kazıdan sonra çeşitli yollarla bu sorunu çözmeye çalışmaktadır. Definecilere göre kazı işinde en büyük sıkıntıyı manevi güçler, "cinler" oluşturur. Bu nedenle cinleri kovacak, tılsım ve büyüleri çözecek bir hocaya mutlak ihtiyaç vardır. (Konyar, 2008, s. 2225, 2226)

Hagiografide bazı din adamlarının isimleri ve kilise hiyerarşisindeki mevkileri hakkında bilgi sahibi olabiliyoruz. Metinde VI. yüzyılda diyakozdan Patriğe kilise hiyerarşisini ve halk arasında önem atfedilen bayram günleri gibi kutsal günler hakkında kayıtlar bulunuyor. İnsanı güçler (cin, şeytan...vs.) ve bu güçlerin insanlar ile etkileşimi hususunda dönemin insanının düşüncesi metinden okunabiliyor. İkonaların Tanrı ile insanlar arasında bir bağlantı olduğuna inanıldığı ve ikonaların toplumda saygı gördüğü, ikonalara saygının artmasının ikon kırıcılık hareketine zemin hazırladığı metindeki ikonaların olağanüstü mucizelerine istinaden söylenebilir.

Taşrada belirgin bir siyasi otorite eksikliğinin olduğunu köylülerin genellikle sorunlarını çözmek için kırsaldaki kilise ve manastırlara başvurmalarından anlıyoruz. Bu durum Bizans Anadolu'sundaki emperyal çöküşün bir yansıması olarak okunabilir. İstilar öncesi Bizans Anadolu'sunun karanlık, iblislerle dolu bir dünya olarak tasvirinin arka planında İmparatorların ve generallerin başarısızlığı bulunmaktadır. Bu umutsuz süreçte St. Georgios ve St. Theodoros'un insanlara umut olduğu, şehirleri koruduklarına inanıldığı, birçok felaketten kurtulmalarına vesile olduklarına inanılıyordu. Bu dönemde Aziz kültürünün canlılığını metnin tamamından görebiliyoruz.

St. Theodoros'un hagiografisi, III. yüzyıl krizi sonrası sağlanan ve VII. yüzyıla kadar süren refah döneminden istilar dönemine geçişin bir göstergesi ve bu dönem insanının inanç dünyası hakkında bilgi veren sınırlı kaynaklardan biridir.

KAYNAKÇA

- AKYOL, H. (2016). "Hristiyanlığın Doğuşu ve Yayılması", *Orta Çağ Tarihi*, İstanbul: İdeal.
- AKYOL, H. (2022). *Roma-Bizans Döneminde Ankara Siyasi, Fiziki, İdari, Sosyo-Ekonomik ve Dinî Yapı*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- BARC HARD, D. (2003). "Sykeon rediscovered? A site at Kiliseler near Beypazarı", *Anatolian Studies*, 53, ss. 175-179.
- BOZKURT, T. (2004). *Beypazarı'ndaki Türk Devri Yapıları*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- CORMACK, R. (1985). *Writing in Gold, Byzantine Society and Its Icons*, New York: Oxford University Press.
- DAWES, E. - BAYNES, N. H. (1948). *Three Byzantine Saints, Contemporary Biographies Translated From the Greek*, Alden Press, Oxford: Basil Blackwell.
- DOWLINGSOKA, J. (2020). *Performative Hagiography: The Life of Theodoros of Sykeon and its Seventh-Century Galatian Context*, Master Thesis, Macquarie University, Faculty of Arts, NSW Australia.
- DUYGU, Z. (2021). *Nikomedea ve Hristiyanlık: İlk Beş Yüzyıl*, İstanbul: Düşün.
- DUYGU, Z. (2023). *Süryanilerde Tarih Yazıcılığı*, İstanbul: Kutadgu.
- DUYGU, Z. (2023a). *İsa, Pavlus, İnciller: Hristiyanlık Neden ve Nasıl Ortaya Çıktı?*, İstanbul: Düşün.

- DUYGU, Z. (2023b). *Hristiyanlık ve İmparatorluk: Geç Antikçağ'da Kilise-Devlet İlişkileri ve Kristoloji Paradigmaları*, İstanbul: Timaş.
- EVAGRIUS SCHOLASTICUS (2000). *Ecclesiastical History*, İngilizceye çev. Michael Whitby, , Liverpool: Liverpool University Press.
- FESTUGIÉRE, A. J. (1970). *Vie de Theodore de Sykeon. I: Texte grec II: Traduction, commentaire et appendice*. Subsidia Hagiographica 48, Brussels: Sociéete des Bollandistes.
- FOSS, C. (1977). "Late Antique and Byzantine Ankara", *DOP*, 31: 27+29-87.
- GREGORY ABÛ'L-FARAC (Bar Hebraeus) (1999). *Abû'l-Farac Tarihi*, çev. Ömer Rıza Doğrul, C I, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- KONYAR, E. (2008). "Türkiye'de Definecilik Eski Eser Yağması", *Toplumsal Tarih*, 185: 2222-2227.
- MATTEI, J. L. (2013). *Vie de Saint Theodore de Sykeon (Bey pazarı)*, İstanbul: Les Editions Isis.
- MITCHELL, S. (2015). *A History of the Later Roman Empire, AD 284–641*, Chichester: John Wiley & Sons, Inc.,
- OCAK, A. Y. (1991). "XIII-XV. Yüzyıllarda Anadolu'da Türk-Hıristiyan Dinî Etkileşimler ve Aya Yorgi (Saint Georges) Kültü", *Belleten*, LV/214: 661-673.
- PROCOPIUS (1914). *History of the Wars*, İngilizceye çev. H. B. Dewing, , London-New York: The Loeb Classical Library.
- THE CHRONICLE OF ZUQNIN (1999). İngilizceye çev. Amir Harrak, Canada: Pontifical Institute of Mediaeval Studies.
- UMAR, B. (1993). *Türkiye'deki Tarihsel Adlar*, İstanbul: İnkılâp Kitabevi.
- WALTER, C. (1995), "The Origins of the Cult of Saint George", *Revue Des études Byzantines*, 53: 295-326.

EXTENDED ABSTRACT

While sources providing information about 6th and 7th century Anatolian cities are limited, there are almost no resources providing information about the Anatolian countryside. For this period when resources were limited, St. Theodoros' hagiography contains information about the cities, toponymy, topography, political and socio-cultural life of that period. In fact, this hagiography, written with the aim of conveying the miracles of Theodoros to the next generations, also reflects the world of beliefs and thoughts of the Anatolian people in the periods we mentioned.

In the study, based on Theodoros' hagiography, the belief world of the people living in Anatolia in the 6th and 7th centuries, especially in Sykeon, a rural settlement, was examined. In this context, the subjects of the common religious groups of the period, the importance of piety, the source of holiness, the ways of legitimizing holiness, the cult of Saints in particular the cult of St. George, the conflict between monasteries and churches, the function of icons, magic and witchcraft, holy days and the pagan world view of the people of the period were tried to be discussed.

Theodoros was born during the reign of Emperor Justinian (527-565), in Sykeon Village, near Anastasiopolis, west of Ankara, whose exact location has not yet been determined, and died on April 22, 613. The hagiography of St. Theodore was written by his student Eleusios, who was a direct witness to the life of the saint and was called Yorgos (Georgios) by Theodoros in line with the cult of St. Georgios. The hagiography of St. Theodore was written by his student Eleusios, who was a direct witness to the life of the saint and was called Yorgos (Georgios) by Theodoros in line with the cult of St. Georgios. The hagiography of Theodore, which was prepared until the middle of the 7th century, is a source of very high historical value, even though it is a hagiography. Hagiography contains valuable information about a period just before the Sassanid invasions, which would last from 602 to 628, and the subsequent Muslim raids on the region. In times of political instability, holy men were depicted as protectors of cities, instrumental in winning wars, and as healers who helped people and animals heal from epidemics. In those days when despair was at its peak, state institutions did not fulfill their functions sufficiently, and therefore these sacred men, who were considered protectors of cities and healers, were depicted as healers. It proves that men are given even greater importance by the public.

Based on the hagiography, it is clearly seen that Christianity was the widespread belief in Anatolia of the period we are working on, while there were also Jews and heretics, although small in number. We see in many examples in hagiography that religiosity gives the individual respect in society. We understand from the dream narrative of Theodoros' mother, Maria, that dreams are a source of legitimacy in ascending to holy positions. As a matter of fact, this dream conveyed through Maria will make Theodoros' position even more important in the eyes of Christian generations. In addition to the cult of Saints, strong beliefs in metaphysical beings such as devils and demons are also noticeable in hagiography. Saints were also preventing the harm that beings depicted as sources of evil, such as devils and demons, could inflict on people, with the power given by God.

We see in hagiography that there were some holy days in the 6th and 7th centuries. The holy days mentioned in hagiography are: Epiphany day, Easter day, Khristos day, Palm Sunday, Martyr St. Antiochus day. In hagiography, we clearly see the people of the period's view of the

pagan world. In the 6th century, there were still narratives about the ruins that would drive people away from them out of fear of a possible return from Christianity to Paganism.

We see that there is a distinct lack of political authority in the countryside. Villagers generally turned to rural churches and monasteries to solve their questions. This situation can be read as a reflection of the imperial collapse in Byzantine Anatolia. The failure of emperors and generals lies in the background of the depiction of Byzantine Anatolia before the invasions as a dark, demon-filled world. In this hopeless period, it was believed that St. Georgios and St. Theodoros brought hope to people, they were believed to protect cities, and they helped them escape many disasters.